

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּה יָמִיִּם HEMDAT YAMIM

קרח תשע"א

פרשת שבוע

לְכוּ וְנִלְכְּהָ הַגְּלָגֶל וְנִחַדְשׁ שָׁם הַמְּלוּכָה

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

שאלת חידוש המלוכה שעלתה על הפרק בימי שמואל, עולה על שולחנם של חכמים בכל שנה, משני כיוונים, כשקוראים את הפטרת פרשת קרח.

האחד - תוך דיון בתרעומת של קרח ועדתו.

השני - תוך דיון בשאלה שהנביא שמואל מעורר על בקשת המלוכה בדורו.

נפרש יותר את דברינו. קרח ועדתו טענו כמה טענות כלפי משה. קרח והנשיאים טענו:

"כִּבְלָם בְּיָדָם הַגְּלָגֶל בְּלִמְשָׁם קְדָשִׁים וּבְחֹזְקָם יִקְנֶךָ וּמִדֹּעַ תִּתְנַשְׂאוּ עַל קְהַל יִשְׂרָאֵל" (במדבר פרק ט"ז ג).

מתשובתו של משה מוכח, כי לא היה ערעור מצדם על מנהיגותו של משה, כי אם תביעה לשותפות בהנהגה. וז"ל הכתוב:

"וַיִּקְרַב אֶתְּךָ וְאֶתְּךָ כָּל אֲחֵיךָ בְּגִי לִי אֶתְּךָ וּבִקְשָׁתְּם גַּם כְּהֵנָּה" (שם, שם י).

לעומת זה כאשר דתן ואבירם נכנסים לויכוח הם משתמשים במונח חדש:

"הִקְעַט בִּי... כִּי תִשְׁתַּרְרַר עָלֵינוּ גַּם הַשְּׂתַרְרָר... לֹא נַעֲלָה".

צריך ביאור מה ההבדל בין התנשאות להשתררות.

נעבור עתה לדורו של שמואל. צריך לברר מה פשר הבקשה המחודשת לכאורה של בני דורו:

"וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲנֵה אֲתָה זֹקֵנֶת וּבְנֵיךָ לֹא הָלָכוּ בְּדַרְכֵיךָ עִתָּה שִׁימָה לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם" (שמואל א' ח' ה).

מימי יהושע בן נון ועד ימי שמואל עברו קרוב לארבע מאות שנים. תקופה זו מכונה במקורותינו תקופת השופטים. גם הספר

המרכזי העוסק בתקופה זו מכונה "ספר שופטים". כבר הערנו כמה פעמים בעבר כי שופט בעברית משמעותו גם מנהיג ולא

רק דיין. בוודאי שספר שופטים הוא ספר המנהיגים ולא ספר הדיינים. אין בכל הספר ולו תיאור אחד של פעילות משפטית.

(הפעילות המשפטית היחידה בתנ"ך שקשורה לתקופה זו ושנערכה בבית הדין מתוארת במגילת רות והאחרים עליה הם

הזקנים היושבים בשער. לעומת זאת הביטוי שופטים שמופיע בפתחת המגילה מכוון לתקופת השופטים-המנהיגים). מה

שמבדיל בין מנהיגים אלה לבין המלכים הוא שמלכות עוברת בירושה ואף אחד מהשופטים לא העביר את ההנהגה לבנו

אחריו (יוצא דופן הוא גדעון, שבנו תפס את השלטון אחריו בכוח הזרוע ולכן קרא לעצמו אבימלך שמשמעותו "אבי היה מלך

ואני אבא של המלך הבא").

גם בהלכה אנו מוצאים את השימוש במושג שררה. פסק הרמב"ם: "אין מעמידין מלך... עד שתהיה אמו מישראל, ולא

למלכות לבד אלא לכל שררות שבישראל" (הלכות מלכים פרק א' ה"ד).

מו"ר מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל (שיום פטירתו היה השבוע) לימדנו כי שררה משמעותה תפקיד העובר בירושה מאב לבן (עיינו

בדבריו ב"עמוד הימיני" סימן יב פרק ה).

אם כך, נוכל עכשיו לחבר את כל הסוגיות.

דתן ואבירם היו מבניו של ראובן בן יעקב (במדבר כ"ו ט). ראובן היה הראשון שטען כי שררותו של יעקב אמורה לעבור אליו.

גם בניו דתן ואבירם טוענים כלפי משה אל יעלה בדעתך כי מלך אתה המעביר את שררתו לבניו אחריו.

שמואל היה הראשון מבין השופטים שרצה להעביר את שררתו לבניו אחריו ולא עלתה בידו. לכן העם בא בהצעה הבאה, נכון

בניך אינם יכולים להמשיך אחרריך (לא נבאר במסגרת קצרה זו מדוע) אבל לשיטתך הגיעה זמנה של מנהיגות מסוג המלכות

בה שררה עוברת בירושה. למלכות קבועה יש מעלות אבל יש לה גם חסרונות. מלכות קבועה היא גם מוסד מסוכן מאוד,

אם אין יראת שמים אמתית ואין יכולת של ביקורת עצמית, שמביאה לידי תיקון טעויות מתוך תהליך של תשובה. הזמן

למלכות קבועה יגיע רק עם עלייתו של דוד שהקים עולה של תשובה. בלי יסוד זה, מסוכן מאוד לקבל את בקשת העם.

הבה נתפלל כי נושא הנכונות להכרה בטעויות והנכונות לחזור בתשובה,

יקבלו חיזוק וממילא גם נושא המנהיגות יקבל תפנית חיובית בקרוב.

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

Maryland, USA

מרילנד, ארה"ב

שבט תשס"ז

חושן המעטר ספר תורה ויש עליו דמות אדם

שאלה

אדם בקהילתי רוצה לתרום "חושן" שניצל מן השואה הנוראה לספר תורה. החושן מעוטר בדמויותיהם של משה ואהרן. אינני יודע עד כמה הדמויות נראות אמיתיות. האם מותר לנו לקבל תרומה זו ולהשתמש בה?

תשובה

- א. לכתחילה, אין לעשות חושן לספר תורה עם דמות אדם שלמה¹, ויש להשחית מעט את הצורה², כגון שיקטום את קצה חוטמה.
- ב. בדיעבד, כשהחושן כבר קיים בבית הכנסת ואינו יכול לפגמו³ - ניתן להקל בכך⁴. ויש מקומות שבהם לא הקפידו על כך⁵.
- ג. כאשר צורת האדם אינה שלמה, כלומר ישנו גוף ללא ראש או ראש ללא גוף⁶ - ניתן להקל בכך⁷, אך המחמיר רוח חכמים נוחה הימנו⁸. גם כאשר הדמות שלמה אך שקועה ולא בולטת ניתן להקל⁹.

¹ אסור לעשות צורת אדם, אפילו שלא לבית הכנסת, אפילו אם אינו מתכוון אלא לנוי. טעם האיסור משום "לא תעשון אתי" (עבודה זרה מג ע"א; רמב"ם עבודת כוכבים פרק ג הל' י; שו"ע יו"ד סי' קמא סעי' ד). ובזה חמורה עשיית צורת אדם מעשיית צורת חיה, שאין איסור בעשייתן אלא בעושה ארבע צורות שבמרכבה כשהן ביחד (שו"ע שם). אף אם מצא צורת אדם - אסור לו להשהותה אצלו, משום חשד, עיינו בשו"ע (שם סי"ק כד). אף שבימינו עבודה זרה אינה מצויה, האיסור מבטא את נצחון היהדות על האלילות, עיינו באריכות בדברי הראי"ה (אגרות הראי"ה א עמ' רג-רו). כאשר מדובר בהכנסת צורת אדם לבית כנסת, ישנם צדדים לקולא וצדדים לחומרא. מחד גיסא, זהו מקום העשוי לעבודת ה', וכיוון שיש בו רבים - אין חשד, כמבואר בעבודה זרה (מג ע"ב). הרי"ף, הרמב"ם והשו"ע לא הזכירוהו. לעומתם, הרא"ש והטור פסקו דין זה, וכן פסק הרמ"א (שם בסוף סעי' ד). עיינו גם בשו"ת "חתם סופר" (ו סי' ו). הרדב"ז (ד סי' קז) כתב שהדבר מכוער. שו"ת "דברי יציב" (יורה דעה סי' לח ס"ק טו) כתב שדברי הרדב"ז נאמרו רק בצורות שעיקרן נעבד, אך לא בצורות שאין עכו"ם עובדים לשכמותן. מאידך גיסא, יש שכתבו שדווקא מפני שזהו מקום תפילה יש לחשוש בו יותר, שלא יראה כאילו מתפללים לצורות, כגון שו"ת המבי"ט (חלק א, ל) ו"חכמת אדם" (כלל פה סי' ז). ייתכן שטעם זה, שנראה כמתפלל לצורות, אינו שייך בחושן של ספר תורה אלא רק בדמות על ארון הקודש והפרוכת, וכך כתב בשו"ת "דברי יציב" (שם), שאם דמות האריות עומדת למעלה מקומת איש על הארון מלמעלה - אינו נראה כמשתחוהו. ואפשר שגם כאן אין נראה שמשתחוים לספר התורה, אך יש להסתפק אם כשמנסקים אותו נראה כנישוק גיפוף וחיבוק של עבודה זרה.

אף אם יש צורה שאסור לעשותה אך מותר להשהותה - בבית הכנסת ראוי להסירה, שלא יהיה זכר וקיום לדבר שנעשה באיסור. כך כותב "בית יוסף" (א"ד סוף סימן קמא, בהסבר דעת רבנו אליקים), וראה גם שו"ת שבט הלוי (ד סי' צה). בשונה מציורים המצוירים על קירות בית הכנסת, שם קיים טעם נוסף לאיסור, שהציורים מסיחים את דעת המתפללים (עיינו ב"בית יוסף" או"ח סי' צ סעי' כא-כג בשם שו"ת הרמב"ם, ובתוספות יומא נד ע"א ד"ה "הכרובים דצורתא, שאין לצייר ציורים במחזורים), כאן טעם זה אינו שייך.

למרות האמור כאן, שלדעת פוסקים רבים אין לצייר ציורים בבית הכנסת, בבתי כנסת בארץ ישראל מוצאים לא אחת דמויות של אריות על ארון הקודש או על הפרוכת, וגם במקומות שמקפידים בכך ישנם אריות על המעיל של ספר התורה או על החושן.

² כשהאיסור אינו אלא מפני החשד, כאמור בהערה 1, ניתן לתקנו על-ידי השחתת צורת צלם האדם. יש אומרים שצריך להשחיתו בצורה ניכרת, ולכן בצלם קטן די בהשחתת מיעוט חוטמו, אך בצלם גדול יש להשחית כל חוטמו, כך פסק ב"בית לחם יהודה" (הובא ב"חתם סופר" ו סי' ו). ויש אומרים שדי בהשחתת קצה החוטם, בין בצלם גדול בין בצלם קטן ("חתם סופר" שם), וכן נראה להקל.

³ בפגימת החושן אין משום נותף אבן מן המזבח, ראה שו"ת "חתם סופר" (שם).

⁴ על-פי ה"חתם סופר" (שם), ובהתבסס על הקולא שבמקום רבים אין חשד. ולכן אף ה"חתם סופר" אינו מקל אלא כשהחושן נשאר בבית הכנסת, אך לא אם תורם החושן שומר אותו בביתו בדרך-כלל.

⁵ כך נמסר לנו מאוצר של מוזיאון לתשמישי קדושה, שיש ברשותו חושנים רבים כאלה. כן דעת הגרני"א רבינוביץ, שיש להקל כאשר הוא כבר נוצר בצורה שכזו.

⁶ נחלקו הראשונים אם האיסור בצורת אדם הוא דווקא כשהיא שלמה: יש שאסרו רק ראש עם גוף שלם, אך גוף ללא ראש או ראש ללא גוף מותר לעשות (תוספות, רא"ש). ויש שאסרו לעשות כהאי גוונא, אך התירו להשהות (מרדכי עבודה זרה סי' תתלט). ראה שו"ת "דעת כהן" (סי' סה). ומ"יחוה דעת" (חלק ג סי' סד) משמע שאף המרדכי מתיר בעשייה. ויש שאסרו אף להשהות (סמ"ג לאוין כב).

⁷ גם האחרונים נחלקו בשאלה זו: שו"ת המהרי"ט (יו"ד סי' לה) אוסר גם בפרצוף אדם בלי גוף, וכן שו"ת "שאלת יעב"ץ" (א סי' קע). אך פשט דברי השו"ע להקל בזה, וכן בשו"ע (שם סי' קה) משמע שדווקא צורת אדם שלמה אסורה, כגון שתי

עיניים וחוטם שלם, אך בחצי מהחוטם או עין אחת – אין איסור. וכן פסק בשו"ת "לב חיים" (ב סי' קעא), וכן דעת הראשון לציון הגר"ע יוסף בשו"ת "יחוה דעת" (חלק ג סי' סד), לכן נראה שיש מקום להקל.

8

שו"ת "דעת כהן" (סי' סה).

יש מהראשונים שהתירו צורת אדם כשאינה בולטת אלא שקועה (רמב"ם, ר"ת, רא"ש, תוספות), ויש שאסרו אף כשהיא שקועה (הרמב"ן כתב לאסור גם בצורת אדם שקועה, וכן הכריע הר"ן. ולא אסרו כאשר הצורה מצוירת בצבע. אך הריטב"א החמיר אף בצורה המצוירת בצבע. הראב"ד החמיר בצורה מצוירת בצבע, אך הקל בשקועה). השו"ע הכריע כשיטה ראשונה, והתיר דמות שקועה (יו"ד סי' קמא סעי' ד), אך הט"ז הורה שאין להקל בזה, ויש לפסוק כשיטה השנייה ולאסור דמות שקועה (סי' ק יב). נחלקו האחרונים אם לשיטה המחמירה האיסור קיים דווקא בעשיית הצורה (ט"ז שם) או גם בהשחייתה (בי"ח סי' ק יג). עיינו עוד בשאלה הקודמת בעניין ציור גרמי השמים.

9

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

**** חדש ****

שו"ת "במראה הבזק" חלק ז' יצא לאור

תשובות לשאלות מרבני הגולה.
השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו.
התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם".
הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לחלקים א'-ז' - שבעה כרכים

350 ₪ במקום 420 ₪

(לחץ לקניה) טל' 02-5371485

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

